

Ιστορική σκέψη, σχολείο και μουσείο

Μάθημα 1ο

Εισαγωγή

Επιλέξτε ένα από αυτά τα αντικείμενα «Μπαίνει ή δεν μπαίνει στο μουσείο;»

Μπαίνει στο μουσείο;

6 ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ – ΑΠΕΙΡΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

Smartphone
Ένα παράθυρο στον κόσμο;

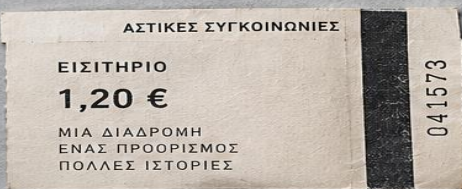
Πλαστικό ποτήρι καφέ
Μια μικρή καθημερινή συνήθεια;

Αθλητικά παπούτσια
Κίνηση, ταυτότητα, μόδα;

Μάσκα πανδημίας
Φόβος, φροντίδα ή αλληλεγγύη;

Εισιτήριο
Μετακίνηση, πόλη, καθημερινότητα;

Πλαστικό μπουκάλι
Άνεση, ρύπανση, βιωσιμότητα;

Τι θα μπορούσε να πει αυτό το αντικείμενο για εμάς σε 500 χρόνια;

*Αντικείμενα σήμερα.
Ιστορίες αύριο.*

- Τι μπορούμε να μάθουμε από το αντικείμενο;
- Τι **δεν** μπορούμε να μάθουμε;
- Ποια ερώτηση θα θέλαμε να κάνουμε για να το κατανοήσουμε καλύτερα;

- «Και ποιος αποφάσισε ότι αυτό το αντικείμενο άξιζε να σωθεί;»

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ → ΕΠΙΛΟΓΗ → ΕΡΜΗΝΕΙΑ → ΑΦΗΓΗΣΗ

«Τα μουσεία διατηρούν το παρελθόν ή δημιουργούν αφηγήσεις για το παρελθόν;»

- Φτιάξτε μια σύντομη ιστορία για το αντικείμενο, τη χρήση του και τη σημασία του για τον άνθρωπο ή το περιβάλλον.

- «Ένα αντικείμενο δεν αφηγείται από μόνο του μια ιστορία. Κάποιος επιλέγει ποια ερωτήματα θα του θέσει και ποια ιστορία θα αφηγηθεί μέσα από αυτό.»

Σκοπός του μαθήματος

- Να κατανοηθεί τι είναι μουσείο, ποιος είναι ο σύγχρονος ρόλος του και πώς συνδέεται με την ιστορική σκέψη και τη σχολική εκπαίδευση.

Δομή του μαθήματος

- Αφιετηρία του μαθήματος αποτελούν τα υλικά κατάλοιπα του παρελθόντος, τα οποία αντιμετωπίζονται ως πρωτογενείς φορείς ιστορικής πληροφορίας. Αναλύεται η κατηγοριοποίησή τους σε αντικείμενα καθημερινής ζωής, έργα τέχνης, τεχνολογικά επιτεύγματα και αρχιτεκτονικά κατάλοιπα, ενώ εξετάζεται ο τρόπος με τον οποίο αποκτούν νόημα μέσα από τη διαδικασία της αναπλαισίωσης (recontextualization) σε μουσεία και χώρους πολιτισμικής αναφοράς. Οι φοιτητές/φοιτήτριες καλούνται να κατανοήσουν ότι τα αντικείμενα δεν «μιλούν» από μόνα τους, αλλά αποκτούν ιστορική σημασία μέσα από ερμηνευτικές πρακτικές που συνδέονται με το κοινωνικό, πολιτισμικό και ιδεολογικό τους πλαίσιο.

Πώς ο υλικός πολιτισμός μετασχηματίζεται σε εκθεσιακό περιεχόμενο;

- Ένας βασικός άξονας του μαθήματος αφορά τη μελέτη του τρόπου με τον οποίο ο υλικός πολιτισμός μετασχηματίζεται σε εκθεσιακό περιεχόμενο. Εξετάζονται οι **μουσειολογικές και μουσειοπαιδαγωγικές πρακτικές** που σχετίζονται με την επιλογή, την οργάνωση και την παρουσίαση των εκθεμάτων, καθώς και οι πολιτικές διαστάσεις που επηρεάζουν την κατασκευή των μουσειακών αφηγήσεων. Αναλύεται ο ρόλος του επιμελητή ως «αφηγητή» της ιστορίας, ενώ διερευνώνται ζητήματα όπως η επιλογή των θεματικών αξόνων, η σιωπή ή η αποσιώπηση συγκεκριμένων φωνών και η αναπαράσταση της συλλογικής μνήμης.

Και πώς συνδέεται με την ιστορική σκέψη;

- Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη συμβολή της ιστορικής σκέψης στον σχεδιασμό εκθέσεων, με στόχο τη δημιουργία μαθησιακών εμπειριών που ενισχύουν την ενεργή εμπλοκή του επισκέπτη. Οι φοιτητές/φοιτήτριες ενθαρρύνονται να προσεγγίζουν κριτικά τις μουσειακές αφηγήσεις, αναγνωρίζοντας τις πολιτισμικές, ιδεολογικές και αξιακές παραμέτρους που τις διαμορφώνουν. Παράλληλα, εξετάζονται σύγχρονες τάσεις στη μουσειολογία και τη μουσειοπαιδαγωγική, όπως η συμμετοχικότητα, η πολυφωνία και η ένταξη διαφορετικών κοινωνικών ομάδων στη διαδικασία παραγωγής της ιστορικής γνώσης.

Και κάπου εκεί και η ψηφιακή τεχνολογία.....

- Το μάθημα επεκτείνεται επίσης στη διερεύνηση της αξιοποίησης της ψηφιακής τεχνολογίας στα μουσεία και στη διδασκαλία της ιστορίας. Αναλύονται ψηφιακές εφαρμογές, διαδραστικά εκθέματα, εικονικά και επαυξημένα περιβάλλοντα, καθώς και οι δυνατότητες της ψηφιακής ιστορίας (digital history) για την ενίσχυση της ιστορικής σκέψης. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στον τρόπο με τον οποίο οι ψηφιακές αφηγήσεις μπορούν να ενισχύσουν την ιστορική ενσυναίσθηση, τη διερευνητική μάθηση και την ενεργό συμμετοχή των μαθητών.

Πώς συνεργάζονται το σχολείο και το μουσείο;

Τέλος, το μάθημα εξετάζει τον ρόλο του σχολείου και του μουσείου ως διακριτών αλλά αλληλοσυμπληρούμενων εκπαιδευτικών περιβαλλόντων. Αναλύονται οι δυνατότητες συνεργασίας μεταξύ τυπικής, ημιτυπικής και άτυπης εκπαίδευσης, καθώς και οι παιδαγωγικές στρατηγικές αξιοποίησης των μουσειακών εκθεμάτων στη σχολική τάξη, με ιδιαίτερη έμφαση στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Δίνεται έμφαση στον σχεδιασμό μαθησιακών δραστηριοτήτων που βασίζονται στην ενεργητική και διερευνητική μάθηση, προάγοντας την κριτική σκέψη και τη δημιουργική εμπλοκή των μαθητών με το παρελθόν.

Αξιολόγηση του μαθήματος

Εκπόνηση εργασίας (70%)

- Η εργασία περιλαμβάνει: Ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού (σχεδιασμός σεναρίου) σε ατομική ή ομαδική βάση (μέχρι 2 άτομα) με υποστήριξη της χρησιμότητας και αποτελεσματικότητάς του για μαθητές **πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (60%) και παρουσίαση της εργασίας (10%)**.

Κριτήρια αξιολόγησης:

- Ορθότητα και πληρότητα διδακτικών προτάσεων,
- Σαφήνεια και συνοχή στην επιχειρηματολογία, τις ερμηνείες και τις αιτιολογήσεις,
- Ορθότητα και πληρότητα στη διαχείριση των δεδομένων και ειδικά της βιβλιογραφίας,
- **Παρουσίαση στο μάθημα ή στην τελική εξέταση**

II. Πρόοδος με γραπτή εξέταση ή Εκπόνηση Ασκήσεων κατά την παρακολούθηση του μαθήματος (30%)

- Η πρόοδος πραγματοποιείται με εκπόνηση ασκήσεων και συμμετοχή σε 3 τουλάχιστον εκπαιδευτικές επισκέψεις . Η εκπόνηση ασκήσεων κατά τη διάρκεια των μαθημάτων αφορούν στην πρακτική εφαρμογή διαφόρων θεωρητικών ζητημάτων της Μουσειακής εκπαίδευσης. Η συμμετοχή σε 3 εκπαιδευτικές επισκέψεις θα καθοριστούν σε συνεργασία με τη διδάσκουσα. Αξιολόγηση με το 30%.

Τι είναι το μουσείο;

- Στο ελληνικό θεσμικό πλαίσιο (Νόμος 4858/2021 για την προστασία των Αρχαιοτήτων και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς):

Το μουσείο ορίζεται ως **μη κερδοσκοπικός οργανισμός** με ή χωρίς ίδια νομική προσωπικότητα.

Κύριος σκοπός του είναι η **συλλογή, η συντήρηση, η έρευνα, η ερμηνεία και η έκθεση** τεκμηρίων του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του.

Αποσκοπεί στην **εκπαίδευση, τη μελέτη και την ψυχαγωγία** του κοινού.

α. Η εξέλιξη των ορισμών του μουσείου

- Οι διαδοχικοί ορισμοί του ICOM δεν αποτελούν απλώς γλωσσικές διαφοροποιήσεις. Αποτυπώνουν τις αλλαγές που συντελούνται στη φυσιογνωμία, στις λειτουργίες και στις κοινωνικές ευθύνες των μουσείων.
- **1946:** το μουσείο προσδιορίζεται κυρίως μέσα από τις συλλογές του και τη δημόσια έκθεσή τους. Το βάρος βρίσκεται στα αντικείμενα και στη θεσμική υπόσταση.
- **1951–1961:** διευρύνεται σταδιακά το φάσμα των ιδρυμάτων που μπορούν να θεωρηθούν μουσεία και ενισχύονται οι λειτουργίες της έρευνας, της προστασίας και της παρουσίασης.
- **1974:** εμφανίζεται καθαρά η ιδέα του μουσείου ως θεσμού «στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της». Η εκπαίδευση και η ψυχαγωγία αποκτούν κεντρικότερη θέση.

- **2007:** αναγνωρίζεται πλέον ρητά τόσο η υλική όσο και η άυλη πολιτιστική κληρονομιά και εδραιώνονται οι λειτουργίες της έρευνας, απόκτησης, διατήρησης, επικοινωνίας και έκθεσης.
- **2022:** προστίθενται με ιδιαίτερη έμφαση η προσβασιμότητα, η συμπερίληψη, η διαφορετικότητα, η βιωσιμότητα, η δεοντολογία, η συμμετοχή των κοινοτήτων, ο αναστοχασμός και η ανταλλαγή γνώσεων.

Μελετώντας συγκριτικά τους ορισμούς διαπιστώνουμε:

- Μετατόπιση από τις συλλογές προς τους ανθρώπους και την **κοινωνία**.
- Διεύρυνση από την υλική στην **υλική και άυλη κληρονομιά**.
- Μετάβαση από τη μονοφωνική παρουσίαση στην **ερμηνεία, την πολυφωνία και τη συμμετοχή**.
- Μετάβαση από την απλή δημόσια πρόσβαση στην **ουσιαστική προσβασιμότητα και συμπερίληψη**.
- Ανάδειξη της κοινωνικής, δημοκρατικής και περιβαλλοντικής ευθύνης του μουσείου.
- Αναγνώριση ότι οι ορισμοί δεν είναι ουδέτεροι· εκφράζουν τις αξίες και τις προτεραιότητες κάθε εποχής.

β. Η φυσιογνωμία και οι ρόλοι του σύγχρονου μουσείου

- Ο ισχύων ορισμός του ICOM, που εγκρίθηκε στις 24 Αυγούστου 2022, διατηρεί τις παραδοσιακές λειτουργίες —έρευνα, συλλογή, συντήρηση, ερμηνεία και έκθεση— αλλά τις εντάσσει σε ένα σαφώς κοινωνικό, συμμετοχικό και δεοντολογικό πλαίσιο.

- **Το σημερινό μουσείο καλείται να είναι:**

Ερευνητικός θεσμός, που παράγει και τεκμηριώνει γνώση.

Θεματοφύλακας της κληρονομιάς, χωρίς να αντιμετωπίζει την κληρονομιά ως στατική ή αμετάβλητη.

Ερμηνευτικός θεσμός, που αναγνωρίζει ότι τα αντικείμενα αποκτούν νόημα μέσα από αφηγήσεις και συγκεκριμένα ιστορικά και κοινωνικά συμφραζόμενα.

Εκπαιδευτικός και μαθησιακός χώρος, για διαφορετικές ηλικίες και κοινωνικές ομάδες.

Δημόσιος χώρος διαλόγου, όπου μπορούν να συζητούνται ιστορικά, κοινωνικά, επιστημονικά και πολιτισμικά ζητήματα.

Συμμετοχικός θεσμός, που συνεργάζεται με κοινότητες και δεν μιλά πάντοτε εξ ονόματός τους.

Συμπεριληπτικός και προσβάσιμος οργανισμός, με μέριμνα για τη φυσική, αισθητηριακή, γνωστική, οικονομική, γλωσσική και πολιτισμική πρόσβαση.

Φορέας κοινωνικής συνοχής και δημοκρατικής πολιτειότητας.

Ηθικά και περιβαλλοντικά υπεύθυνος οργανισμός, που εξετάζει ζητήματα προέλευσης, επιστροφών, αποικιοκρατικών κληρονομιών και βιώσιμης λειτουργίας. Η UNESCO χαρακτηρίζει τα μουσεία ζωτικούς δημόσιους χώρους που μπορούν να ενισχύουν τους κοινωνικούς δεσμούς, την πολιτειότητα και τον διάλογο για τις συλλογικές ταυτότητες.

Στις 25 Ιουνίου 2026 εγκρίθηκε επίσης ο αναθεωρημένος Κώδικας Δεοντολογίας του ICOM, ο οποίος επικαιροποιεί τις αρχές για την εμπιστοσύνη του κοινού, την υπεύθυνη διαχείριση συλλογών, την κλιματική κρίση, τις αποικιακές κληρονομίες και τις ψηφιακές τεχνολογίες.

δ. Το αντικείμενο της Μουσειολογίας

Η Μουσειολογία δεν μελετά μόνο τον τρόπο λειτουργίας των μουσείων. Μελετά ευρύτερα το **μουσειακό φαινόμενο** και τις σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα:

- στους ανθρώπους και στα αντικείμενα,
- στις κοινωνίες και στην κληρονομιά τους,
- στις συλλογές και στις διαδικασίες επιλογής τους,
- στη γνώση και στους τρόπους παρουσίασής της,
- στα μουσεία, στις κοινότητες και στην εξουσία.

Επιμέρους πεδία

- ιστορία και θεωρία των μουσείων,
- συγκρότηση και πολιτική των συλλογών,
- τεκμηρίωση και διαχείριση,
- συντήρηση και προστασία,
- ερμηνεία και έκθεση,
- κοινά και μουσειακή εμπειρία,
- εκπαίδευση και επικοινωνία,
- δεοντολογία και προέλευση αντικειμένων,
- αποαποικιοποίηση, επιστροφές και επανόρθωση,
- διοίκηση και πολιτιστική πολιτική,
- ψηφιακή κληρονομιά.

Τι είναι η Μουσειολογία;

- Η **Μουσειολογία** αφορά κυρίως τη θεωρητική και κριτική μελέτη του μουσείου, ενώ η **Μουσειογραφία** αφορά περισσότερο την πρακτική εφαρμογή: σχεδιασμό εκθέσεων, χώρων, φωτισμού, προθηκών, εποπτικών και ψηφιακών μέσων.

Τι πρεσβεύει η Νέα Μουσειολογία

- Η Νέα Μουσειολογία αναπτύχθηκε ως κριτική στο παραδοσιακό μουσείο, το οποίο παρουσιαζόταν ως ουδέτερος θεματοφύλακας αντικειμενικής γνώσης. Ο όρος συνδέθηκε ιδιαίτερα με τον συλλογικό τόμο του Peter Vergo το 1989.
- **Βασικές αρχές**
- Το μουσείο **δεν είναι ουδέτερο**· επιλέγει τι θα συλλεχθεί, τι θα εκτεθεί και ποια αφήγηση θα κυριαρχήσει.
- Το ενδιαφέρον μετατοπίζεται από το αντικείμενο και τη συλλογή προς τον άνθρωπο, την κοινότητα και το κοινωνικό πλαίσιο.
- Οι εκθέσεις αντιμετωπίζονται ως **κατασκευές νοήματος** και όχι ως απλή τοποθέτηση αυθεντικών αντικειμένων.

- Αναγνωρίζονται η πολυφωνία, οι πολλαπλές ερμηνείες και οι συγκρουόμενες μνήμες.
- Ενισχύονται η συμμετοχή, η συνδημιουργία και η κατανομή της ερμηνευτικής εξουσίας.
- Το μουσείο συνδέεται με την κοινωνική ένταξη, τη δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και την κοινωνική αλλαγή.
- Αναπτύσσονται κοινοτικά μουσεία, οικομουσεία και μορφές μουσείων που συνδέονται με έναν τόπο και τους κατοίκους του.
- Ασκείται κριτική στις αποικιακές συλλογές, στις εθνικές αφηγήσεις και στον αποκλεισμό ορισμένων κοινωνικών ομάδων.
- Η Νέα Μουσειολογία **δεν ταυτίζεται με τη χρήση νέων τεχνολογιών**. Είναι κυρίως μια αλλαγή φιλοσοφίας, εξουσίας και σχέσης με την κοινωνία.

Τι είναι η Μουσειοπαιδαγωγική;

Η Μουσειοπαιδαγωγική συνδέει τις θεωρίες της μάθησης με τις ιδιαιτερότητες του μουσείου, των αντικειμένων, των εκθέσεων και των διαφορετικών επισκεπτών.

Περιλαμβάνει:

- **Μελέτη των χαρακτηριστικών και των αναγκών του κοινού.**
- **Σχεδιασμό εκπαιδευτικών προγραμμάτων** για σχολικές ομάδες.

Προγράμματα για οικογένειες, παιδιά, νέους, ενήλικες και ηλικιωμένους.

Δράσεις για άτομα με αναπηρία και κοινωνικές ομάδες που υποεκπροσωπούνται.

Εκπαιδευτική αξιοποίηση των μουσειακών αντικειμένων και των υλικών καταλοίπων.

Σχεδιασμό δραστηριοτήτων παρατήρησης, διερεύνησης, σύγκρισης, αφήγησης και δημιουργικής έκφρασης.

Ερμηνευτικό σχεδιασμό εκθέσεων, κειμένων, διαδρομών, εντύπων και πολυμεσικών εφαρμογών.

- Προετοιμασία και αποτίμηση σχολικών επισκέψεων.
- Συνεργασίες μουσείου–σχολείου–πανεπιστημίου–κοινότητας.
- Προγράμματα διά βίου μάθησης.
- Ψηφιακή και εξ αποστάσεως μουσειακή εκπαίδευση.
- Συμμετοχικές δράσεις και συνδημιουργία περιεχομένου.
- Αξιολόγηση της μαθησιακής εμπειρίας και του κοινωνικού αντίκτυπου.
- Επιμόρφωση εκπαιδευτικών, εμψυχωτών και διαμεσολαβητών.

Η σύγχρονη μουσειοπαιδαγωγική δεν θεωρεί τον επισκέπτη παθητικό αποδέκτη. Τον αντιμετωπίζει ως ενεργό υποκείμενο που συνδέει το μουσειακό περιεχόμενο με τις γνώσεις, τις εμπειρίες, τις ταυτότητες και τα ενδιαφέροντά του.

Τα σημαντικότερα ελληνικά μουσεία

Εισαγωγική παρουσίαση

5. Άλλα σημαντικά μουσεία: Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης & Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης

- Πόλη: Αθήνα
- Είδος: Μουσείο τέχνης και αρχαιολογίας
- Ενδεικτικό έκθεμα: Κυκλαδικά ειδώλια

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

- Πόλη: Αθήνα
- Είδος: Ιστορικό μουσείο
- Ενδεικτικό έκθεμα: Κειμήλια της Επανάστασης του 1821

4. Αθήνα: Μουσείο Μπενάκη & Εθνική Πινακοθήκη

Μουσείο Μπενάκη

- Πόλη: Αθήνα
- Είδος: Μουσείο τέχνης και ιστορίας
- Ενδεικτικό έκθεμα: Συλλογές ελληνικού πολιτισμού

Εθνική Πινακοθήκη

- Πόλη: Αθήνα
- Είδος: Μουσείο τέχνης
- Ενδεικτικό έκθεμα: Το Κρυφό Σχολειό

3. Κρήτη & Δελφοί: Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου & Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών

Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου

- Πόλη: Ηράκλειο
- Είδος: Αρχαιολογικό μουσείο
- Ενδεικτικό έκθεμα: Δίσκος της Φαιστού

Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών

- Πόλη: Δελφοί
- Είδος: Αρχαιολογικό μουσείο
- Ενδεικτικό έκθεμα: Ηνίοχος των Δελφών

1. Μουσείο Ακρόπολης & Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

Μουσείο Ακρόπολης

- **Πόλη:** Αθήνα
- **Είδος:** Αρχαιολογικό μουσείο
- **Ενδεικτικό έκθεμα:** Γλυπτά του Παρθενώνα

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

- **Πόλη:** Αθήνα
- **Είδος:** Αρχαιολογικό μουσείο
- **Ενδεικτικό έκθεμα:** Μηχανισμός των Αντικυθήρων

2. Θεσσαλονίκη: Αρχαιολογικό Μουσείο & Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού

Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης

- **Πόλη:** Θεσσαλονίκη
- **Είδος:** Αρχαιολογικό μουσείο
- **Ενδεικτικό έκθεμα:** Κρατήρας του Δερβενίου

Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού

- **Πόλη:** Θεσσαλονίκη
- **Είδος:** Βυζαντινό μουσείο
- **Ενδεικτικό έκθεμα:** Βυζαντινές εικόνες και ψηφιδωτά

Ενδεικτική ακαδημαϊκή βιβλιογραφία

- **Ελληνόγλωσση**

- Desvallées, A., & Mairesse, F. (επιμ.). (2014). *Βασικές έννοιες της Μουσειολογίας*. Αθήνα: Ελληνικό Τμήμα ICOM.
- Νάκου, Ε. (2001). *Μουσεία: Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός. Από τη σκοπιά της θεωρίας του υλικού πολιτισμού, της μουσειολογίας και της μουσειοπαιδαγωγικής*. Αθήνα: Νήσος.
- Νικονάνου, Ν. (2010). *Μουσειοπαιδαγωγική: Από τη θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Πατάκης.
- Νικονάνου, Ν. (επιμ.). (2015). *Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις.
- Νάκου, Ε., & Γκαζή, Α. (επιμ.). (2015). *Η προφορική ιστορία στα μουσεία και στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Νήσος.

- **Θεωρία του μουσείου και Μουσειολογία**
- Bennett, T. (1995). *The Birth of the Museum: History, Theory, Politics*. Routledge.
- Desvallées, A., & Mairesse, F. (Eds.). (2010). *Key Concepts of Museology*. Armand Colin/ICOM.
- Hooper-Greenhill, E. (1992). *Museums and the Shaping of Knowledge*. Routledge.
- Macdonald, S. (Ed.). (2006). *A Companion to Museum Studies*. Blackwell.
- Vergo, P. (Ed.). (1989). *The New Museology*. Reaktion Books.

- **Νέα Μουσειολογία, κοινότητες και συμμετοχή**
- Crooke, E. (2007). *Museums and Community: Ideas, Issues and Challenges*. Routledge.
- Sandell, R. (Ed.). (2002). *Museums, Society, Inequality*. Routledge.
- Simon, N. (2010). *The Participatory Museum*. Museum 2.0.
- Smith, L. (2006). *Uses of Heritage*. Routledge.
- Black, G. (2012). *Transforming Museums in the Twenty-first Century*. Routledge.

- **Μουσειακή μάθηση και εκπαίδευση**
- Falk, J. H., & Dierking, L. D. (2013). *The Museum Experience Revisited*. Left Coast Press.
- Hein, G. E. (1998). *Learning in the Museum*. Routledge.
- Hooper-Greenhill, E. (2007). *Museums and Education: Purpose, Pedagogy, Performance*. Routledge.
- NEMO. (2023). *Developing Education and Public Engagement in Museums*. Network of European Museum Organisations.

- **Ψηφιακή και άυλη πολιτιστική κληρονομιά**
- Cameron, F., & Kenderdine, S. (Eds.). (2007). *Theorizing Digital Cultural Heritage: A Critical Discourse*. MIT Press.
- Giaccardi, E. (Ed.). (2012). *Heritage and Social Media: Understanding Heritage in a Participatory Culture*. Routledge.
- Parry, R. (Ed.). (2010). *Museums in a Digital Age*. Routledge.
- Tan, Y. C., et al. (2026). “Community-engaged digital safeguarding of intangible cultural heritage: A review of methods and challenges.” *npj Heritage Science*. [https DOI: 10.1038/s40494-026-02458-y](https://doi.org/10.1038/s40494-026-02458-y).

- **Βασικά θεσμικά κείμενα**

- ICOM. (2022). *Museum Definition*.
- ICOM. (2026). *ICOM Code of Ethics for Museums*.
- UNESCO. (2003). *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*.
- UNESCO. (2015). *Recommendation concerning the Protection and Promotion of Museums and Collections, their Diversity and their Role in Society*.
- UNESCO. (2021). *Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence*.
-
-
-